

**Прядко В.В., д.е.н., професор,
Лисенко Ж.П., к.е.н.,
Буковинський державний
фінансово-економічний університет
м. Чернівці**

Організаційно-економічні механізми регулювання діяльності кредитних спілок в умовах мінливого середовища

Проведено аналіз організаційно-економічного механізму регулювання діяльності кредитних спілок. Охарактеризовано та проаналізовано масштаб і наслідки негативного впливу світової фінансово-економічної кризи на функціонування кредитних спілок України. Висвітлено основні напрями подальшого розвитку кредитних спілок в Україні.

Ключові слова: фінансовий ринок, кредитні спілки, організаційно-економічний механізм, фінансові ресурси, кредит, депозит.

Проведен анализ организационно-экономического механизма регулирования деятельности кредитных союзов. Охарактеризованы и проанализированы масштаб и последствия негативного влияния мирового финансово-экономического кризиса на функционирование кредитных союзов Украины. Освещены основные направления дальнейшего развития кредитных союзов в Украине.

Ключевые слова: финансовый рынок, кредитные союзы, организационно-экономический механизм, финансовые ресурсы, кредит, депозит.

The analysis of the organizational and economic mechanism of regulation of credit unions. Characterize and analyze the scope and consequences of the negative impact of the global financial crisis on the functioning of credit unions in Ukraine. The basic directions of further development of credit unions in Ukraine.

Key words: financial markets, credit unions, organizational and economic mechanism, financial resources, credit, deposit.

Постановка проблеми. Економіка країн трансформаційного (перехідного) періоду вимагає належне функціонування всіх інституцій та ринків. Не виключенням є і фінансовий ринок, функціональна роль якого є дуже важливою, адже від його ефективної роботи економіка має змогу залучати та акумулювати додаткові ресурси для проведення реформ і покращення. Одними із учасників фінансового ринку, які відіграють важливу роль в динамічному його розвитку є кредитні спілки. Кредитні спілки – це такі фінансові установи, що дають можливість отримати фінансові послуги громадянам, які мають невеликі доходи, малим та середнім підприємствам, фермерам які не мають жодного іншого способу задовільними власні фінансові потреби.

У кризові періоди потреба у вільних фінансових ресурсах стає дедалі відчутною, саме тому питання функціонування та механізмів забезпечення ефективної роботи кредитних спілок в умовах мінливого середовища є вкрай актуальним. Існує потреба аналізу тенденцій, що характеризують сучасний стан розвитку кредитних спілок, удосконалення управління діяльністю спілок з

позиції ефективного використання їх фінансових ресурсів регулювання процесу надання кредитів та зниженню ризиків кредитування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у теоретичний розвиток кредитних спілок ідеї і систематизацію досвіду функціонування кредитних спілок зробили сучасні дослідники: В. Андрійчук, В. Алексейчук, О. Гавриленко, В. Гончаренко, О. Гудзь, М. Дем'яненко, В. Зіновчук, Б. Івасів, П. Канінський, І. Кириленко, В. Коваленко, М. Коденська, М. Кропивко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Непочатенко, Б. Пасхавер, Г. Підлісецький, П. Саблук, Р. Саблук, П. Стецюк, В. Юрчишин та інші науковці [1–8]. Незважаючи на наявність теоретичних розробок в науковій літературі з питання функціонування кредитних спілок як фінансових посередників на відповідному ринку послуг, є ще багато актуальних, але невирішених і дискусійних питань.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення організації фінансового механізму діяльності кредитних спілок як ефективного ринкового механізму альтернативного фінансування населення та суб'єктів малого підприємництва, що дозволяє максимально наблизити фінансові послуги до споживачів, створити належні умови для довгострокового кредитування із застосуванням сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.

Виклад основного матеріалу. У складі фінансово-кредитної системи виокремлюють дві підсистеми: банківську, тобто сукупність різних банків та інших кредитних установ, котрі функціонують у межах єдиного фінансового механізму, та парабанківську – сукупність небанківських фінансово-кредитних установ (парабанків), яка охоплює спеціалізовані кредитно-фінансові інститути й поштово-ощадні установи [15, с. 46].

За визначенням, кредитні спілки є неприбутковими організаціями, заснованими фізичними особами, профспілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні й наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Аналізуючи практику діяльності кредитних спілок в Україні, окремі автори умовно виділяють два їх основних типи [17, с. 31]:

– *спілки соціального напрямку*: засновуються на базі трудових колективів, громадських об'єднань, церковних парафій; мають порівняно низькі відсоткові ставки на кредити, внаслідок чого неспроможні протистояти інфляції; як правило, існують за рахунок сторонніх пожертв або загальної орієнтації членства на дрібні позички при максимальній віддачі на вклади; позички мають короткотерміновий характер;

– *спілки ринкового напрямку*: засновуються за територіальним принципом, за професійною ознакою, на базі численної та диверсифікованої за характером членів громадської організації; ведуть гнучку відсоткову політику, практикують кредитування на різні терміни та під різні види гарантування, пропонують кілька видів вкладів.

Розглядаючи механізм здійснення діяльності кредитних спілок важливо визначитись з джерелами грошових ресурсів, за рахунок яких формується вхідний грошовий потік, та напрямками їх ефективного використання (рис. 1).

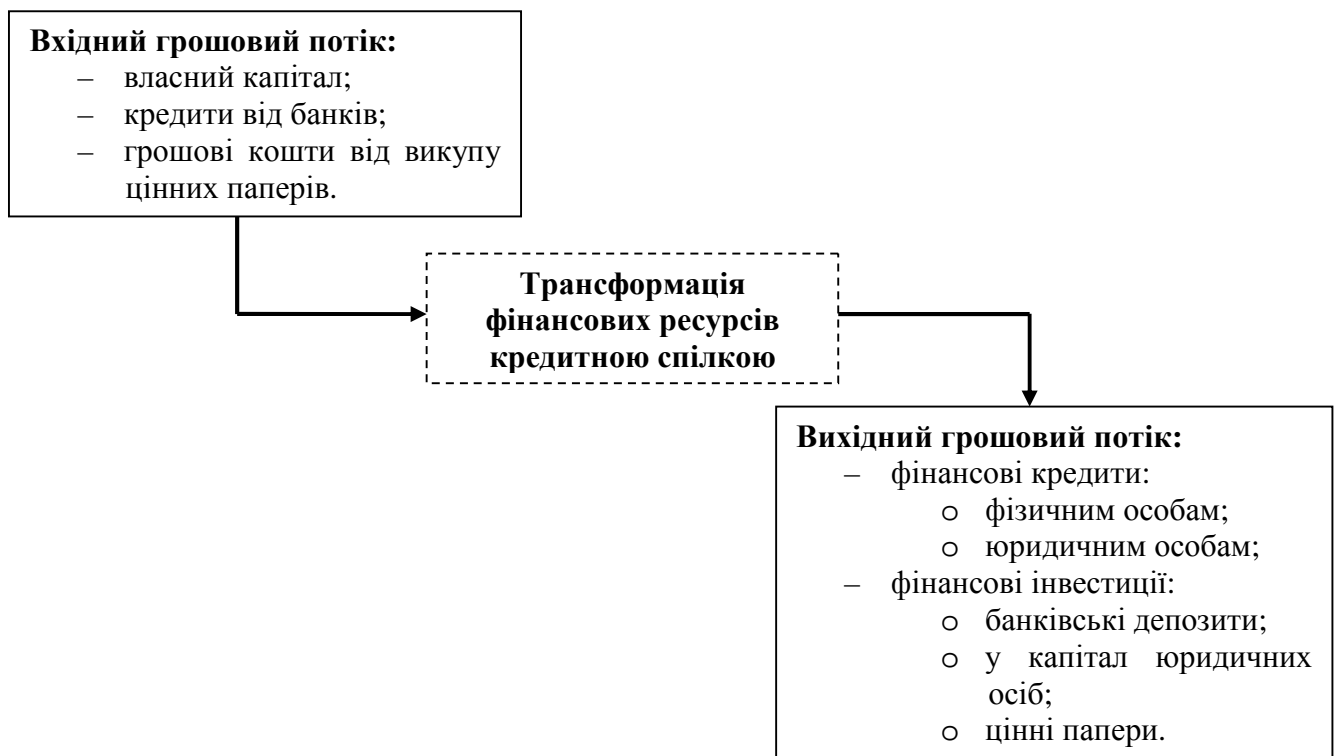

Рис. 1. Трансформація фінансових ресурсів кредитною спілкою

В Україні кредитні спілки значно більше відчували на собі негативні наслідки світової фінансової кризи. За інформацією державного регулятора (Держфінпослуг), різного роду фінансові проблеми наразі мають 200–240 кредитних спілок, що становить 25–30 % від їх загальної кількості. З них близько 100–120 спілок могли б бути врятовані рефінансуванням в загальному обсязі 50 млн грн. Стільки ж спілок знаходяться у критичному стані, і необхідний їм обсяг фінансування становить 250–300 млн грн, все це свідчить, що необхідно удосконалювати існуючі механізми функціонування кредитних спілок а також покращувати загальнодержавну політику регулювання діяльності кредитних спілок. Беручи до уваги не популярність серед населення отримання фінансових послуг від кредитних спілок, в політиці їхнього управління необхідно кардинально переглядати стратегію їхнього розвитку, яка б базувалась на формуванні довіри до наданих кредитними спілками послуг.

Таблиця 1

Основні показники діяльності кредитних спілок України у 2007–2012 рр.

Показники	Період, рр.					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість зареєстрованих кредитних спілок (на кінець періоду)	800	829	755	659	613	617
Кількість членів КС, тис. осіб, з них	2 391,6	2 669,4	2 190,3	1 570,3	1 062,4	1 095,9
<i>члени, які мають внески на депозитних рахунках</i>	245,3	164,0	117,0	78,9	48,0	44,9

<i>члени, які мають заборгованість за кредитами</i>	561,5	578,1	423,6	343,0	249,3	254,0
Активи, млн грн, з них	5 260,6	6 064,9	4 218,0	3 432,2	2 386,5	2 656,9
<i>продуктивні</i>	4 802,4	5 550,2	3 630,5	3 059,4	2 111,1	2 354,1
<i>непродуктивні</i>	458,2	514,7	587,5	372,8	275,1	302,8
Капітал, млн грн	1 551,5	1 714,0	765,8	1 117,3	942,9	1 088,7
Дохід КС, млн грн	1 288,5	1 799,9	1 086,1	706,2	672,2	755,1
Витрати КС, млн грн	1 073,1	1 642,0	1 533,0	681,8	585,5	625,8
Нерозподілений дохід (непокритий збиток), млн грн	6,4	-67,6	-612,5	-247,0	-7,3	67,7
Кредити надані членам КС (залишок на кін. періоду), млн грн	4 512,3	5 572,8	3 909,1	3 349,5	2 237,4	2 531,0
Кількість кредитів, наданих членам КС (залишок на кін. періоду), одиниць	856 848	680 316	289 633	300 319	280 898	266 213
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кін. періоду), млн грн	3 451,2	3 951,1	2 959,3	1 945,0	1 185,5	1 287,5
Заборгованість за неповерненими та простроченими кредитами (залишок на кін. періоду), млн грн	283,5	675,0	1 177,9	1 357,5	410,6	407,6

Джерело: Сформовано автором на основі даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері фінансового ринку.

За даними державного регулятора (див. табл. 1) ми чітко можемо побачити пагубні наслідки фінансової кризи, так в 2012 році кількість кредитів які були надані членам кредитних спілок зменшились майже втричі порівняно із кількістю наданих кредитів у 2008 році, в грошовому еквіваленті таке скорочення відобразилось зменшенням обсягів наданих кредитів на 3041,8 млн грн (2531,0 млн грн у 2012 році та 5572,8 млн грн у 2008 році).

З моменту поширення світової фінансової кризи в Україну показники кредитних спілок почали стрімко падати. У 2012 р. кредитні спілки втратили понад 64 % свого капіталу, близько 44 % активів, вкладників та кредитного портфелю, 32,6 % вкладів. Найменші втрати спостерігались за показником загальної кількості членів кредитних спілок.

У 2009 р. основні показники діяльності кредитних спілок погіршувались щоквартально. При цьому темпи погіршення наростали. Серед критично важливих показників, які характеризують негативні тенденції в діяльності кредитних спілок в умовах кризи, слід відзначити стрімке зростання (в 11,3 рази) непокритих збитків спілок, збільшення квартальної простроченості кредитного портфелю, падіння продуктивних і суттєве зростання непродуктивних активів, негативну динаміку кредитування і залучення коштів.

Враховуючи суттєве погіршення фінансових показників багатьох кредитних спілок, можна зробити висновок про те, що з метою підтримки ліквідності, утримання фінансової стабільності та підвищення рівня захисту членів кредитних спілок певна частина спілок потребувала і на сьогодні потребує рефінансування, механізм якого, на жаль, не передбачений українським законодавством. На відміну від банків та їхніх вкладників, в

Україні також не передбачено механізму відшкодування громадянам коштів, внесених у кредитні спілки у вигляді внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки.

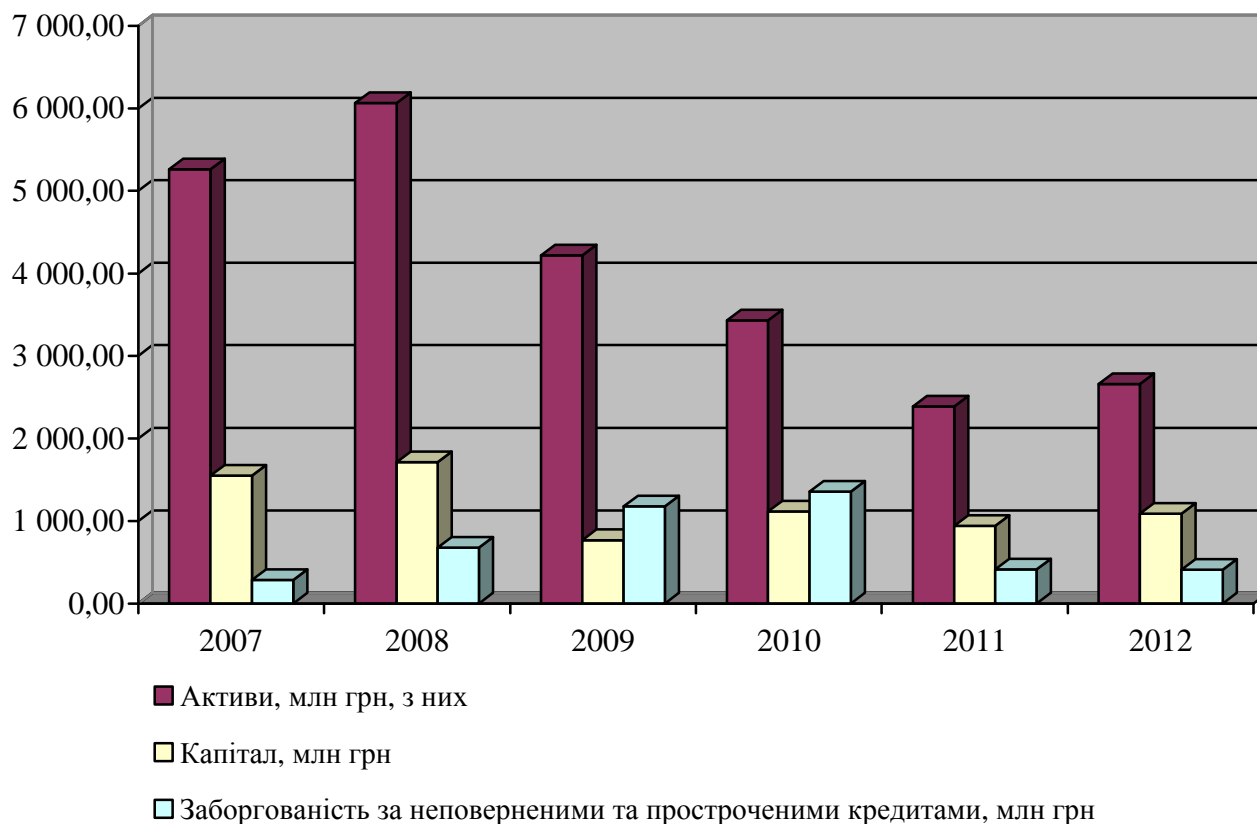

Рис. 2. Основні показники діяльності кредитних спілок в Україні в 2007–2012 рр.

Усі ці обставини призводять до посилення регуляторного впливу на діяльність кредитних спілок. Головною метою державної політики щодо розвитку ринку кредитних спілок є захист інтересів їхніх членів шляхом створення умов для безпеки та фінансової стабільності кредитних спілок, розширення спектра та збільшення обсягів кредитно-ощадних послуг, розвитку кредитних спілок як невід'ємного елементу ринку небанківських фінансових установ.

Отже, як видно з табл. 2, на сучасному етапі існують підстави стверджувати, що недоліки в діяльності з кредитних спілок значно домінують над позитивними рисами в системі державного регулювання цих фінансових інститутів. При цьому підкреслимо, що окремі проблеми функціонування кредитних спілок в Україні лежать за межами суто економічних відносин і визначаються соціальними та ментальними суперечностями [18].

Функціонування кредитних спілок ускладнюється також через неврегульованість питань нагляду й контролю їх діяльності. Українськими незначними наглядовими функціями наділений Національний банк України, а також Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансового

ринку. Формування системи державних заходів щодо регулювання та підтримки кредитних спілок, з одного боку, зумовить спроможність виконувати свої фінансові зобов'язання перед вкладниками, а з іншого – створить необхідне підґрунтя для регулювання їх діяльності та підтримки з боку держави [18].

Таблиця 2

Оцінка переваг та недоліків функціонування кредитних спілок та державне регулювання їх діяльності на фінансовому ринку України [18]

	Переваги	Недоліки
Кредитні спілки	<ul style="list-style-type: none"> – джерело фінансової допомоги, підтримка приватного підприємництва; – здатність адаптувати свою діяльність до великої кількості змін у законодавстві до потреб великої кількості членів спілок за відсутності державної підтримки; – навчання фінансової грамоти населення 	<ul style="list-style-type: none"> – недосконалість чинного законодавства; – реалізація ризикової ринкової політики та сумнівних фінансових схем як одна з причин припинення діяльності багатьох кредитних спілок ; – порушення прав своїх членів сприяли негативному іміджу кредитних спілок.
Державне регулювання	<ul style="list-style-type: none"> – соціально відповідальна ринкова політика, єдність з громадою; – значний потенціал розвитку кредитної кооперації в Україні. 	<ul style="list-style-type: none"> – недосконала політика державного регулятора щодо нагляду за кредитними спілками; – орієнтація державної політики на підтримку банківського сектору України – відсутність фонду гарантування вкладів членів кредитних спілок який гарантується державою.

У сучасних умовах розвитку економіки в Україні найбільш важливою проблемою функціонування кредитних спілок та забезпечення належного державного регулювання є забезпечення належного захисту прав вкладників. Так існує об'єктивна необхідність в розробці нормативно-правових актів та методичних рекомендацій щодо забезпечення належного рівня захисту прав вкладників. Як показує практика існуючі механізми регулювання фінансових відносин вкладників та кредитних спілок не забезпечують наявний рівень захисту і не можуть усунути появу шахрайських установ та систем грабунку населення. Населення недостатньою мірою володіє інформацією про свої права та обов'язки як споживачів фінансових послуг, тому під загрозою опиняються соціально незахищені категорії населення, зокрема пенсіонери.

Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку ринку кредитних спілок мають бути такі:

- забезпечення умов для стабільного функціонування кредитних спілок шляхом створення повноцінного законодавства, затвердження стандартів діяльності кредитних спілок тощо з метою захисту інтересів їх членів;
- визначення органу державного регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок;
- забезпечення ефективного функціонування централізованих фондів та резервів системи кредитних спілок;

– посилення ролі, що відіграють кредитні спілки в галузі кредитування малого та середнього бізнесу, фермерства, дрібного сільськогосподарського виробництва шляхом всілякого сприяння їх розвитку на національному та регіональному рівнях, а також запровадження через кредитні спілки державних та програм мікрокредитування.

Досягнення поставлених цілей буде можливим за умови послідовної реалізації комплексу заходів, зокрема, необхідно:

– удосконалити нормативно-правову базу діяльності кредитних спілок, та створити належну підзаконну нормативну базу, внести необхідні зміни у цивільне та податкове законодавство, а також сформувані рамкове законодавство про кооперацію та неприбуткові організації;

– забезпечити розгортання розгалуженої мережі кредитних спілок на території України і насамперед у сільській місцевості за режиму найбільшого сприяння з боку центральних та місцевих органів виконавчої влади;

– сприяти проведенню просвітницької роботи серед населення щодо суті та можливостей кредитних спілок у задоволенні соціальних потреб та підтримці приватних підприємницьких ініціатив шляхом самоорганізації та акумулювання власних заощаджень;

– запровадити та підтримати єдиний державний реєстр кредитних спілок України;

– застосувати у разі інституційної та економічної доцільності механізми саморегулювання шляхом делегування відповідних функцій загальноукраїнському універсальному професійному об'єднанню кредитних спілок;

– реалізувати через кредитні спілки державні цільові кредитні програми, спрямовані на вирішення проблем соціальної адаптації, зайнятості, молодіжного будівництва;

– застосувати кредитні спілки як базові фінансові посередники для освоєння спеціальних кредитних ліній на підтримку приватних підприємців, фермерів, дрібних сільськогосподарських виробників;

– розробити та реалізувати спеціальні галузеві програми з впровадження через кредитні спілки механізмів взаємокредитування на основі промислових підприємств, фермерських та підприємницьких об'єднань, територіальних громад малих міст;

– визначити на рівні законодавства та підзаконної нормативної бази адекватний перелік управлінських стандартів, фінансових нормативів та вимог щодо розкриття інформації та прозорості діяльності кредитних спілок;

– впровадити, в рамках системи регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок, ефективні механізми пруденційного нагляду та реалізації програм фінансового оздоровлення;

– сприяти створенню та функціонуванню в режимі саморегулювання централізованих фондів та резервів, спрямованих на підвищення фінансової стабільності та платоспроможності кредитних спілок;

– підготувати необхідні передумови для створення системи гарантування вкладів членів кредитних спілок;

– сприяти запровадженню сучасного програмного забезпечення та інформаційних технологій у кредитних спілках для оптимізації процесу обслуговування членів;

– сприяти підвищенню доступності сучасних фінансових послуг для широких верств населення шляхом упровадження у кредитних спілках передових фінансових технологій, у тому числі й електронних платіжних систем.

Окремим важливим питанням функціонування кредитних спілок, а саме забезпечення їх менш ризикового функціонування є встановлення загальнонаціональних правил, методів оцінки фінансових ризиків і контроль за їх дотриманням. Досить часто кредитні спілки в пошуках додаткової клієнтури нехтують загальноекономічними правилами оцінювання ризиків та платоспроможності позичальника, що призводить до того, що кредитні спілки самі страждають від нечесних позичальників. З метою недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність клієнтів кредитна установа в процесі своєї діяльності здійснює оцінку ризиків за всіма фінансовими операціями та формує резерв для покриття ризиків неповернення основного боргу за кредитами, гарантіями, поруками, придбаними цінними паперами та іншими видами заборгованості, визнаними нестандартними. Інші кредитні установи формують також резерв, який у банку має назву резерву сумісних боргів, у кредитній спілці – резерви забезпечення покриття втрат від неповернення позичок.

Загалом, кредитні спілки для розвитку своєї діяльності повинні зорієнтувати свої цілі на зміцнення довіри в інвесторів та клієнтів, зберігати і примножувати залучені кошти, задовольняти інтереси позичальників й отримувати максимальний дохід. Вони мають зайняти належне місце в розбудові нашої держави і стати важливим елементом фінансової системи країни. Досягнення успіху в діяльності кредитних спілок значною мірою залежить від ефективності управління нею та репутації, яку вони собі створять.

Висновки. Отже, для ефективного функціонування кредитних спілок державний регулятор має забезпечити здатність підтримання платоспроможності та ліквідності кредитних установ за умови виникнення системних фінансових криз або суттєвих змін ринкової кон'юнктури, створити достатні інституційні, технологічні та ресурсні можливості для освоєння нових та утримання традиційних ринкових ніш в умовах агресивного конкурентного середовища, забезпечити збалансовану регуляторну політику та запровадити реальне саморегулювання з боку системи кредитних установ.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. Кредитні спілки в системі суб'єктів фінансового ринку / В. Гончаренко // Банківська справа. – 2000. – № 4. – С. 24–26.
2. Гудзь О.Є. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрної сфери України / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 59–63.
3. Дем'яненко М.Я. Оцінка кредитоспроможності агроформувань (теорія та практика): [монографія] / М.Я. Дем'яненко, О.Є. Гудзь, П.А. Стецюк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 302 с.

4. Кириченко О.А. Кредитування аграрного сектору економіки в умовах глобальної фінансової кризи / О.А. Кириченко, В.Д. Кудрицький // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5 (95). – С. 207–222.
5. Малік М.Й. Кредитне обслуговування сільськогосподарських кооперативів : монографія / М.Й. Малік, А.С. Кудінов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008 – 166 с.
6. Саблук П.Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 3–13
7. Саблук Р.П. Організаційні основи фінансових відносин на аграрному ринку України / Р.П. Саблук // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 3. – С. 149–152.
8. Стецюк П.А. Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств : монографія / П.А. Стецюк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 386 с.
9. Звіт про ефективність та координацію діяльності з державного регулювання та нагляду за ринком фінансових послуг / Підсумки розвитку ринків небанківських фінансових послуг України / Річні звіти Держфінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу. // <http://www.dfp.gov.ua/733.html>
10. Knowledge Assessment Methodology [Electronic resource] / Knowledge for Development. – Mode of Access : <http://www.worldbank.org/kam>.
11. Арістова А.М. Аналіз діяльності небанківських фінансових установ / А.М. Арістова // Фінанси України. – № 12. – 2004. – С. 77–82.
12. Гриневич Ю.М. Стан та перспективи розвитку спеціалізованих кредитно-фінансових установ в Україні / Ю.М. Гриневич, М.Ю. Мироненко // [http:// www.intkonf.org](http://www.intkonf.org)
13. Коцовська Р. Кредитна спілка – ефективна кооперативна установа парабанківської системи / Р. Коцовська // Регіональна економіка. – 2003. – № 2. – С. 154–158.
14. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник / В.М. Опарін . – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с.
15. Партин Г. Роль небанківських фінансових посередників у фінансуванні інноваційного розвитку / Г. Партин, О. Тивончук // Вісник НБУ. – 2005. – № 5. – С. 46–51.
16. Свердел М.О. Небанківські фінансові установи на фінансовому ринку України / М.О. Свердел // Фінанси України. – № 2. – 2003. – С. 145–147.
17. Циганов О., Лук'янченко В. Роль кредитних спілок у фінансуванні малого підприємництва регіону // Схід. – 2002. – № 4. – С. 30–32.
18. Рудая М.І. Основні засади оптимізації державного регулювання діяльності кредитних спілок / М.І. Рудая // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, 2012. – № 2. – С. 204–214.